

SVENSK EXEGETISK ÅRSBOK
82

På uppdrag av Svenska Exegetiska Sällskapet
utgiven av Göran Eidevall

Uppsala 2017

Utgivare och redaktör: Göran Eidevall (goran.eidevall@teol.uu.se)
Redaktionssekreterare: David Willgren (david.willgren@altutbildning.se)
Recensionsansvarig: Rosmari Lillas-Schuil (rosmari.lillas@gu.se)

Redaktionskommitté:

Göran Eidevall (goran.eidevall@teol.uu.se)
Rikard Roitto (rikard.roitto@ths.se)
Blaženka Scheuer (blazenka.scheuer@ctr.lu.se)
Cecilia Wassén (cecilia.wassen@teol.uu.se)

Prenumerationspriser:

Sverige: SEK 200 (studenter SEK 100)

Övriga världen: SEK 300

Frakt tillkommer med SEK 50. För medlemmar i SES är frakten kostnadsfri.

SEÅ beställs hos Svenska Exegetiska Sällskapet via hemsidan eller postadress ovan, eller hos Bokrondellen (www.bokrondellen.se). Anvisningar för medverkande återfinns på hemsidan eller erhålls från redaktionssekreteraren (david.willgren@altutbildning.se).
Manusstopp är 1 mars.

Tidskriften är indexerad i Libris databas (www.kb.se/libris/), samt ATLA Religion Database®, publicerad av the American Theological Library Association, 300 S. Wacker Dr., Suite 2100, Chicago, IL 60606; e-mail: atla@atla.com; webb: www.atla.com.

Omslagsbild: Del av 11Q19, ”Tempelrullen”, daterad till mellan första århundradet f.v.t och första århundradet v.t.

Svenska Exegetiska Sällskapet
c/o Teologiska institutionen
Box 511, S-751 20 UPPSALA, Sverige
www.exegetiskasallskapet.se

ISSN 1100-2298

Uppsala 2016

Tryck: Bulls Graphics, Halmstad

Innehåll

EXEGETISKA DAGEN 2016

<i>Eidevall, Göran</i> , 80 år senare: Exegetiska sällskapet, <i>SEÅ</i> och de exegetiska dagarna – tal vid exegetiska sällskapets 80-årsjubileum	1
<i>Crawford, Sidnie White</i> , Textual Growth and the Activity of Scribes.....	6
<i>Laato, Antti</i> , Rewriting Israel's History in the Apocalyptic Context: Animal Apocalypse in First Enoch	28
<i>Docherty, Susan</i> , Why So Much Talk? Direct Speech as a Literary and Exegetical Device in Rewritten Bible with Special Reference to Pseudo-Philo's <i>Biblical Antiquities</i>	52

ARTIKLAR

<i>Spjut, Petter</i> , Polemisk etikett eller saklig beteckning? En studie av svenskspråkiga opinionsbildares användning av termen "gnosticism" och dess implikationer för bibelvetenskaplig och kyrkohistorisk forskning	76
<i>Hedlund, Simon</i> , Who Are the ἀρσενοκόϊται, and Why Does Paul Condemn Them (1 Cor 6:9)?	116
<i>Kelhoffer, James A.</i> , Simplistic Presentations of Biblical Authority and Christian Origins in the Service of Anti-Catholic Dogma: A Response to Anders Gerdmar	154

REPLIKER

<i>Gerdmar, Anders</i> , The End of Innocence: On Religious and Academic Freedom and Intersubjectivity in the Exegetical Craft – A Response to James Kelhoffer	179
<i>Kelhoffer, James A.</i> , A Diverse Academy Recognizes No Boundaries for Critical Inquiry and Debate: A Rejoinder to Anders Gerdmar	210

RECENSIONER

Aichele, George, <i>Simulating Jesus: Reality Effects in the Gospels</i> (Joel Kuhlin)	223
Amos, Roger, <i>Hypocrites or Heroes? The Paradoxical Portrayal of the Pharisees in the New Testament</i> (Tobias Ålöw)	226
Collins, John J., <i>Encounters with Biblical Theology</i> (Stig Norin)	230
Dochhorn Jan, Susanne Rudnig-Zelt, and Benjamin Wold (eds.), <i>Das Böse, der Teufel und Dämonen – Evil, the Devil, and Demons</i> (Torsten Löfstedt)	235
Ehrman, Bart D., <i>Jesus Before the Gospels: How the Earliest Christians Remembered, Changed, and Invented Their Stories of the Savior</i> (Joel Kuhlin)	239
England Emma och William John Lyons (red.), <i>Reception History and Biblical Studies: Theory and Practice</i> (Mikael Larsson)	243
Fewell, Danna Nolan (ed.), <i>The Oxford Handbook of Biblical Narrative</i> (Josef Forsling)	245
Gordon, Robert P. and Hans M. Barstad (eds.), <i>“Thus speaks Ishtar of Arbela”: Prophecy in Israel, Assyria and Egypt in the Neo-Assyrian Period</i> (Magnus Halle)	249
Giuntoli Federico and Konrad Schmid (eds.), <i>The Post-Priestly Pentateuch: New Perspectives on Its Redactional Development and Theological Profiles</i> (Jan Retsö)	256
Hayes, Elizabeth R. och Lena-Sofia Tiemeyer (red.), <i>“I Lifted My Eyes and Saw”: Reading Dream and Vision Reports in the Hebrew Bible</i> (Stefan Green)	261
Heilig, Christoph, <i>Hidden Criticism? The Methodology and Plausibility of the Search for a Counter-Imperial Subtext in Paul</i> (Joel Kuhlin)	264
Kim, Yeong Seon, <i>The Temple Administration and the Levites in Chronicles</i> (Jan Retsö)	268
Klein, Anja, <i>Geschichte und Gebet: Die Rezeption der biblischen Geschichte in den Psalmen des Alten Testaments</i> (Lars Olov Eriksson)	272
Klink III, Edward W., och Darian R. Lockett. <i>Understanding Biblical Theology: A Comparison of Theory and Practice</i> (Bo Krister Ljungberg)	274
Knoppers, Gary N., <i>Jews and Samaritans: The Origins and History of Their Early Relations</i> (Cecilia Wassén)	278

Markschies, Christoph, <i>Christian Theology and Its Institutions in the Early Roman Empire: Prolegomena to a History of Early Christian Theology</i> (Carl Johan Berglund)	282
Mettinger, Tryggve N. D., <i>Reports from a Scholar's Life: Select Papers on the Hebrew Bible</i> (Cian Power)	285
Neusner, Jacob och Alan J. Avery Peck (red.); William Scott Green och Günter Stemberger (rådgivande red.), <i>Encyclopedia of Midrash. Biblical Interpretation in Formative Judaism. Volume I-II</i> (Tobias Ålöw)	289
Porter, Stanley E. och David I. Yoon (red.), <i>Paul and Gnosis</i> (Paul Linjamaa)	291
Smith, Geoffrey S., <i>Guilt By Association: Heresy Catalogues in Early Christianity</i> (Martin Wessbrandt)	295
Strauss, Mark L. och Paul E. Engle (red.), <i>Remarriage After Divorce in Today's Church</i> (Bo Krister Ljungberg)	299
Willgren, David, <i>The Formation of the 'Book' of Psalms: Reconsidering the Transmission and Canonization of Psalmody in Light of Material Culture and the Poetics of Anthologies</i> (Anja Klein)	302
Wright, Tom, <i>The Day the Revolution Began: Rethinking the Meaning of Jesus' Crucifixion</i> (Mikael Tellbe)	306

men ”bibliska demiurgiska traditioner” används istället för ”gnosticism” medan Karen King helt vill överge termen och menar att det räcker med att tala om antik kristendom; behöver man närmare precisera sig så ska andra begrepp än det polemiska och oprecisa konceptet gnosticism användas, menar King. Boken *Paul and Gnosis* är en bra illustration över Kings och Williams poänger: termen ”gnosticism” har ett ytterst begränsat analytiskt värde (ibland direkt vilseledande) om det används generaliserande.

Hade termen ”gnosticism” definierats tydligt och om artiklarna hade utgått från denna definition och implementerat den genomgående på ett värdeneutralt sätt så hade bokens förtjänster som helhet utan tvekan utvidgats.

Paul Linjamaa, Lunds Universitet

GEOFFREY S. SMITH

Guilt By Association: Heresy Catalogues in Early Christianity

Oxford: Oxford University Press, 2014, Inbunden, xvi + 196 s., \$78,

ISBN: 978-0-19938678-9

Går det att lita på kyrkofäderna? När det kommer till kunskap om de tidigaste århundradena av kristendomens historia är vi allt som oftast hänvisade till vittnesbörd från individer med namn som Papias, Polykarpos, Justinus, Hegesippus, eller Irenaeus—kyrkoledare och teologer som levde och verkade under 100-talet. Men är dessa herrar att lita på när de exempelvis uttalar sig om den mångfald av kristna grupperingar som fanns och var verksamma under deras livstid? Ett grundläggande problem när den frågan ska besvaras är att de många gånger inte ens skulle tillstå att en mångfald existerade, utan snarare skulle de skilja mellan den enda äkta varan och en mängd förfalskade imitationer.

I monografien *Guilt by Association: Heresy Catalogues in Early Christianity*, utgiven 2014 på Oxford University Press, gräver Geoffrey S. Smith i dessa frågor, och reflekterar utförligt över frågor om kategorisering och identitetsskapande bland de tidiga kristna. Smith, som disputerade vid Princeton 2013 med Elaine Pagels som handledare, är inte minst intresserad av historiska frågor som rör valentinianism och den så

kallade "gnosticismen", något som han framför allt diskuterar i bokens sista kapitel. Skrifter som återfinns bland Nag Hammadi-bibliotekets böcker figurerar återkommande i den här studien.

Som undertiteln till boken antyder så utgörs det primära undersökningsmaterialet av det som Smith kallar för "heresy catalogues", till svenska möjligen översatt till "kättarkataloger". Vad är då detta? Det mest kända exemplet går att finna i Irenaeus *Adversus haereses*, bok 1, där kyrkofadern räknar upp olika grupper av "kättare" samt diskuterar deras ursprung och trosuppfattningar. Ett senare verk inom denna kategori som blivit mycket betydelsefullt är Epifanaios av Salamis (verksam under 300-talet) *Panarion* som är ständigt återkommande i diskussioner om olika grupperingar inom den tidigaste kyrkan. Smith klargör dock i bokens inledning att det inte är dessa utförliga kättarkataloger som han vill undersöka utan fokus ligger i stället vid genrens begynnelse under hundratalet.

Tidigare forskning som rör kättarkataloger saknas inte, men Smith är starkt kritisk mot det förhållningssätt som oftast präglat detta vetenskapliga arbete. Han skriver: "Rather than study heresy catalogues for what they are, early Christian instruments of self-definition and discredit, scholars usually regard them as archives of historically reliable information that can be used to reconstruct the beliefs and practices of the Simonians, Basilidians, and other sects that would have disappeared from the historical record if not for their mention in heresiological literature" (xii). Det är i denna kritik, vilken ger upphov till en nyläsning av materialet, som Smiths verkliga bidrag tycks ligga.

I kapitel ett ställs frågan om vad som fanns innan kättarkatalogerna och som gav upphov till denna genre. I viss tidigare forskning har man velat se listandet av filosofer, där dessa bestämdes genealogiskt och deras respektive läror redovisades på ett strukturerat sätt, som inspirationskälla och föregångare till kättarkatalogerna. Smith avvisar med rätta denna förklaring med hänvisning till att sådana listor hade en helt annan funktion än kättarkatalogerna. Den alternativa förklaring han själv ger identifierar istället pastoralbrevens ursprung, men är lite väl underfundig för att framstå som sannolik. Smith menar nämligen att

pastoralbrevens pseudepigrafiskt-polemiska karaktär tillåter författaren att tala om "falska lärare" på två tidsmässiga nivåer, en "historisk" som rådde på Paulus tid, och en samtida när författaren själv var verksam. Det är alltså pastoralbrevens tal om villolärornas ursprung och återaktualisering som skulle ha gett upphov till kättarkatalogernas utformning. Jag har svårt att se varför det skulle vara viktigt att så avgjort ursprungsbestämna katalogerna bakåt i tiden. Måste litterära genrer på ett tydligt sätt ha föräldrar?

I det andra kapitlet diskuteras Justinus Martyrens roll i förhållande till kättarkatalogernas framväxt och spridning. En förlorad skrift som Justinus refererar till ("Syntagma against All the Heresies" som Smith kallar den på engelska) och som traditionellt har uppfattats vara skriven av Justinus, sägs ligga till grund för mycket av materialet i Irenaeus *Adversus haereses*, bok 1. Huvudsyftet med kapitlet är att visa att Justinus troligtvis inte var författare till verket utan endast propagerade för dess spridning. Återigen är jag inte helt övertygad och ställer mig till viss del undrande inför just den frågans relevans i det större perspektivet. Särskilt som Smith själv medger att hans tes inte hänger på frågan om huruvida Justinus var författare till verket eller inte (70 n. 60).

Det tredje kapitlet ägnas åt att undersöka flera olika kättarkataloger med huvudsyfte att visa att gränsdragningen mellan "ortodoxa" och "kättare" var en pågående process under hundratalet. Det var inte bara sådana författare som senare skulle betraktas som "ortodoxa", som till exempel Justinus och Irenaeus, som ägnade sig åt den här typen av gränsdragning, där man placerade grupper och uppfattningar som ogillades utanför den egna fällan. Även *Den tredelade traktaten*, en valentiniansk skrift som återfinns i Nag Hammadi-biblioteket, och fragment ur *Sanningens vittnesbörd*, också den en Nag Hammadi-skrift, diskuteras ingående som texter som innehåller kättarkatalogiserande. Inkluderandet av dessa texter i diskussionen vidgar kättarkatalogsbegreppet och skänker ett delvis nytt och dynamiskt perspektiv på den tidiga kristendomen.

I det fjärde och sista kapitlet fokuserar Smith slutligen på bok 1 av Irenaeus verk, *Adversus haereses*, som här får representera kättarkatalo-

gens fullmogna stadium och det som tidigare exempel ska leda fram till. Genom sitt stora inflytande skulle Irenaeus skrift påverka framtida generationers uppfattning om hur gränserna inom den kristna rörelsen skulle dras och hur de dragits sedan begynnelsen. Irenaeus är också den som introducerar kategorin ”gnostiker”, en polemisk konstruktion och ett hopbuntande av ”kätterska” grupper och uppfattningar med syfte att lättare kunna avfärda dessa. Genom att utmåla dessa som skolmän och filosofer avsåg Irenaeus att distansera dem från kyrkan och därmed lättare kunna visa att dessa inte var några riktiga kristna.

Att Smith luckrar upp kategorier som ”ortodox” och ”kättersk” genom denna historiskt fokuserade studie är välbehövligt och utgör ett stort framsteg i relation till mycket av den äldre litteratur som han kritiserar. Vidare är perspektivet på antika skrivna texter, att inte betrakta dem som trovärdiga vittnen som erbjuder fönster till historiska företeelser och skeenden, utan att istället värdera deras utsagor utifrån vad de gör och hur de är ämnade att fungera, något som går igenom hela boken och tillhör dess verkliga styrkor.

Något jag uppskattar mindre är den flitiga användningen av marknads- och företagsterminologi i boken och den bild av historien som förmedlas genom denna språkanvändning. Smith talar till exempel på ett ställe om ”a variegated religious marketplace in which enterprising teachers compete for popular opinion by advertising their unique approaches” (54). I vilken grad är detta metaforer och i vilken grad är det menat att reflektera de historiska aktörernas bild av sig själva och sina verk? Eller är det Smiths egen uppfattning att religioner och världsåskådningar är som vilken handelsvara som helst, som säljs och köps enligt marknadens reguljära logik? Vilket det än är så finns det anledning att reflektera vidare kring detta språkbruk och hur det svarar mot vår uppfattning om den antika världen.

Martin Wessbrandt, Lunds Universitet